

Politiikan pitkät syklit ja poliittisen kentän uusjako

HEIKKI PALOHEIMO

ABSTRACT:
Long Waves in
Politics and the
Realignment of
the Party
System

In political life, there are waves that are much longer than electoral terms. From the 1950s to the 1970s there was a social democratic conjuncture in Western Europe. In most Western European countries, support for social democratic parties increased and social democratic parties got a stronger hold in governments of their countries. From the 1980s on, support for social democratic parties has been in decline in most Western European countries. Conventional centre-right parties have not much benefited from the decline of social democracy. In the present conjuncture, from the 1980s on, cleavages based on open international co-operation versus national orientation, multiculturalism versus monoculturalism, and environmentalism versus traditional economic growth, have been in rise. Internationalization of economic life has blurred the traditional cleavage between left and right. In a situation like this, support for environmental parties has gradually increased, new national and monocultural populist parties have been established in most Western European countries and support for these parties has boomed.

Politiikan pitkät syklit

Yhteiskunnallista kehitystä voidaan jäsentää toisistaan erottuviin periodeihin lukemattomilla erilaisilla tavoilla. Katseemme voi kohdistua ensisijaisesti esimerkiksi talouteen, poliittisen järjestelmän perusrakenteisiin tai vaikkapa puolueoloihin. Myös tarkasteltavan ajan pituuden suhteen kiinnostuksemme kohteet voivat vaihdella. Voimme olla kiinnostuneita lyhyemmistä ajan hetkistä tai sitten pitkistä historiallisista kaarista. Tässä artikkelissa tarkastelen politiikan syklejä puolueideologioiden nousun, kukoistuksen ja taantumisen perspektiivistä. Niihin perustuen syntyy poliittisia suhdanteita, jotka ajalliselta kestoaltaan ovat paljon pitempiä kuin vaalikausien jäsentämät poliittiset syklit.

Puolueideologioihin ja puolueiden joukkokannatukseen perustuvat suhdanteet ovat yleensä ylikansallisia (politiikan pitkistä aalloista ks. esim. Modelski 1988). Aatteet ja ideat leviävät maasta toiseen, joskus voimakkaammin, joskus niukemmin, joskus nopeammin, joskus pitemmällä ajallisella viipeellä.

Vertailevan politiikan tutkimuksen perspektiivistä aiheen tarkastelu voidaan tällöin jäsentää kahteen eri näkökulmaan: 1. mitä yhteisiä piirteitä tietyllä poliittisella suhdanteella on jossakin suuremmassa maajoukossa, esimerkiksi Länsi-Euroopan maissa yleensä, 2. miten kyseinen suhdanne ilmenee tarkasteltavaan maajoukkoon kuuluvassa yksittäisessä maassa? Tässä artikkelissa tarkastelen poliittisia suhdanteita ensimmäisestä näkökulmasta, Länsi-Euroopan maille ominaisista yhteisistä kehityspiirteistä.

Sosiaalidemokraattinen suhdanne

Jokaisen puolueen ideologiassa voidaan erottaa toisistaan yhtäältä puolueen omaleimaiset arvot ja uskomukset ja toisaalta arvot ja uskomukset, jotka ovat yhteisiä monille eri puolueille (Helenius 1970). Minä tahansa puolueen menestys edellyttää, että sen omaleimaiset arvot ja uskomukset saavat kannatusta ainakin joissakin väestöpiireissä. Suotuisissa olosuhteissa puolueen omaleimaisten arvojen ja usko-

musten kannatus laajenee niin, että niistä kehkeytyy aikakauden poliittinen suhdanne. Tällöin puolueella on hyvät edellytykset kasvattaa kannatustaan. Samalla saattaa kuitenkin käydä niin, että muutkin puolueet omaksuvat kyseisen puolueen arvoja ja uskomuksia. Tällöin ne lakkaavat olemasta yhden puolueen omaleimaisia arvoja ja uskomuksia. Puolueen omintakeinen identiteetti ohenee ja sen kyky vedota äänestäjiin omintakeisella identiteetillään heikkenee.

Toisen maailmansodan jälkeen sosiaalidemokraattisten puolueiden omintakeisen ideologian suosio lisääntyi ja tuloksena oli 1950-luvulta 1980-luvulle jatkunut sosiaalidemokraattinen suhdanne (Paloheimo 1981; Esping-Andersen 1985). Se perustui moniin eri tekijöihin. Teollisten elinkeinojen kehittyminen, äänioikeuden asteittainen laajeneminen varattoman väestön keskuuteen ja 1800-luvulla esitetyt sosialistiset oppirakennelmat loivat perustan eurooppalaisten sosialististen puolueiden menestykselle 1900-luvulla. Venäjän vallankumouksessa sosialismin kommunistinen suuntaus sai vahvan jalansijan Itä-Euroopassa. Sosiaalidemokraattinen suuntaus sen sijaan vahvisti asemiaan Länsi-Euroopassa, kun se ensin oli uudistanut aatevarantoaan sitoutumalla länsimaisen edustuksellisen demokratian periaatteiden noudattamiseen ja vaihtamalla tuotantovälineiden sosialisointivaatimukset markkinataloudessa toteutetuiksi hyvinvointivaltio-ohjelmiksi.

1930-luvun pulakausi heikensi klassiselle liberalismille ominaista luottamusta markkinoiden itse-sääntelykykyyn. Uuden ajattelutavan merkkipalaaja olivat Britanniassa John Maynard Keynesin kirja *General Theory of Employment, Interest and Money* (Keynes 1936) ja lordi William Beveridgen raportti vuodelta 1942 (Beveridge 1942) sekä käytännön politiikassa Ruotsin sosiaalidemokraattien nousu vuonna 1932 alkaneeseen, yli neljä vuosikymmentä yhtäjaksoisesti kestäneeseen hallitusvastuuseen (Sejersted 2011) ja Yhdysvalloissa presidentti Franklin D. Rooseveltin New Deal -politiikka 1930–40-luvuilla.

Keynes esitti talouspoliittisen ohjelman, jonka avulla on hänen mukaansa mahdollista päästä eroon jyrkistä suhdannevaihteluista. Se edellytti, että hallitukset sääntelevät aktiivisesti markkinoiden toimintaa, elvyttävät laskusuhdanteiden aikana ja hillitsevät markkinoiden ylikuumenemista noususuhdanteiden aikana. Lordi Beveridge esitti raportissaan kattavan ohjelman köyhyyden, sairauden, tietämät-

tömyyden ja työttömyyden vähentämiseksi brittiläisessä yhteiskunnassa. Beveridgen raportti sai myönteistä palautetta niin poliittisesta oikeistosta kuin vasemmistostakin. Oikeistoa viehätti Beveridgen raporttiin sisältyvä ajatus, että köyhyyden poistamiseen tähtäävä sosiaalivakuutus edistää yhteiskunnan taloudellista aktiiviteettia ja sosiaalista koheesiota. Vasemmistoa taas lämmittivät raportin tavoitteet köyhyyden vähentämiseksi ja tuloerojen kaventamiseksi. Sodan jälkeisen pula-ajan jälleenrakennustyö lisäsi myönteistä suhtautumista Beveridgen raportissa esitettyä valtion aktiivista roolia kohtaan.

Sen paremmin Keynes kuin Beveridge eivät olleet vasemmistolaisia vaan liberaaleja porvareita. Heidän ajatuksensa kuitenkin vahvistivat Länsi-Euroopan maiden politiikassa myönteistä suhtautumista valtion aktiiviteettiin niin markkinoiden säätelyssä kuin valtion laajaan vastuuseen kansalaisten hyvinvoinnin edistäjänä. Näin syntynyt suhdanne antoi seuraavina vuosikymmeninä myötätuulta sosiaalidemokraattisten puolueiden joukkokannatukselle ja poliittisille valta-asemille Länsi-Euroopassa. Suhtautuminen valtion talouspoliittiseen aktiiviteettiin ja hyvinvointivaltion rakentamiseen olikin toisen maailmansodan jälkeen vuosikymmenien ajan useimpien Länsi-Euroopan maiden puoluepolitiikan keskeisin jakolinja vasemmistopuolueiden kannattaessa valtion aktiivista roolia ja oikeistopuolueiden valtion pidättyvää roolia markkinoiden sääntelyssä ja tulojen uudelleenjaossa (Korpi 1983; Dalton 2002). Ajanjakso 1950-luvulta 1970-luvulle olikin Länsi-Euroopassa sosiaalidemokraattisten puolueiden kulta-aikaa. Monet eri tekijät edistivät tuolloin niiden kasvua ja aseman vahvistumista poliittisessa päätöksenteossa (Paloheimo 1981, 187–190; Castles 1978).

Teollisuustyöväestön osuus ammatissa toimivasta väestöstä kasvoi. Sen seurauksena vasemmistopuolueiden kannattajakunnan ydinosa kasvoi aina 1970-luvulle asti agraaripuolueiden ja konservatiivipuolueiden kannattajakuntien ydinosan supistuessa.

Keynesin talouspoliittiset opit antoivat oikeutuksen markkinoiden aktiiviselle sääntelylle hallitusten harjoittamalla talouspolitiikalla. Vasemmistopuolueet omaksuivat yleensä oikeistopuolueita hanakammin opit, joiden mukaan hallitusten tulee aktiivisesti säännellä markkinatalouden toimintaa. Valtion talouspoliittinen aktivismi – suhdannepoliittikka ja kasvupoliittikka – edisti työmarkkinoiden eri osapuolten sosiaalista kumppanuutta muun muassa

työehtosopimuspolitiikan ja joissakin maissa tulopoliitiikan muodossa.

Jo maailmansotien välisenä aikana sosiaalidemokraattiset puolueet hylkäsivät marxilaispohjaisen käsityksen valtiosta luokkahallinnan välineenä ja alkoivat tarkastella valtiota neutraalina instituutiona erilaisten poliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Uusi ajattelutapa vähensi työväestön radikaalisuutta ja pienensi poliittisen vasemmiston ja oikeiston välistä juopaa.

1960- ja 1970-luku olivat läntisessä Euroopassa sosiaalidemokratian kulta-aikaa. Sosiaalidemokraattiset puolueet olivat vahvistaneet asemiaan lukuisien Länsi-Euroopan maiden hallituksissa ja sosiaalidemokraattisten puolueiden esille nostamat tavoitteet saivat aikaisempaa enemmän kannatusta myös poliittiseen keskustaan ja oikeistoon kuuluvien puolueiden keskuudessa. Myös tuona aikana hyväksytyt kansalaisten taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia koskevat kansainväliset julistukset ja sopimukset sopivat hyvin sosiaalidemokraattisten puolueiden arvomaailmaan.

Globalisaation ja vastademokratian vaihe

1970-luvun öljykriisien jälkeen poliittinen suhdanne muuttui. Kun sekä työttömyys että inflaatio olivat samaan aikaan korkealla tasolla, eivät kysynnän säätelyyn perustuvat keynesiläispohjaiset talouspolitiikan tyyli näyttäneet toimivan¹. Luottamus hallitusten kykyyn ohjata tehokkaalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla markkinoiden toimintaa alkoi rapautua ja talouspolitiikan tyyli alkoi eri maissa taas kääntyä aikaisempaa markkinaorientoituneempaan suuntaan. Markkinaorientoituneemman talouspolitiikan kannattajat katsoivat laajan julkisen sektorin avokätisine hyvinvointipalveluineen hidastavan talouskasvua ja heikentävän markkinasektorin toimintaedellytyksiä.

Länsieurooppalaisen sosiaalidemokratian kukoistuvavaiheessa poliittinen päätöksenteko oli valtiokeskeistä. Vaikka kansainvälinen kauppa lisääntyi ja avautui, se oli kuitenkin säänneltyä nykyiseen verrattuna. Jokainen maa päätti itsenäisesti siitä, mikälaista suhdanne-, kasvu-, tulonjako- ja hyvinvointipoliittikkaa se harjoitti. Parissa vuosikymmenessä asetelmat ratkaisevasti muuttuivat, kun talouden kansainvälinen vuorovaikutus avautui aikaisempaa vapaammaksi. Uudet kansainväliset kauppasopi-

mukset ovat rajoittaneet hallitusten mahdollisuuksia suojella oman maan yritystoimintaa kansainväliseltä kilpailulta. Pääoman vapaa liikkuvuus nostaa yritystoiminnan kansainvälisen kilpailukyvyyn aikaisempaakin keskeisemmäksi talouspolitiikan onnistuneisuuden kriteeriksi.

Globalisaatiokehityksessä politiikan ja talouden väliset valtasuhteet ovat muuttuneet (Acocella 2005; Baker ym. 2005; Teivainen 2002). Kansainvälisten toimijoiden valta on lisääntynyt kansallisten toimijoiden vallan kustannuksella ja taloudellisten toimijoiden valta poliittisten toimijoiden kustannuksella. Tällaisessa tilanteessa hallitukset harjoittavat politiikkaansa aivan uudenaikaisessa kontekstissa. Aikaisempaa suurempi osa kansallisista poliittisista päätöksistä tehdään tavalla, jossa kansalliset päätökset sovitetaan yhteen muiden maiden vastaavien päätösten kanssa.

Globalisaatiokehityksen olosuhteissa Länsi-Euroopan sosiaalidemokraattiset puolueet ajautuivat puolustuskannalle (Keating & McCrone 2011). Sosiaalidemokraattinen talous- ja sosiaalipoliittikka oli valtiokeskeistä. Markkinoita säänneltiin, julkisia palveluita tuotettiin ja tulonjakopoliittikkaa harjoitettiin kussakin maassa erikseen. Globalisaatiokehitys on heikentänyt tällaisen kansallisen politiikan harjoittamisen edellytyksiä.

Myös tuotantorakenteen muutokset alkoivat heikentää sosiaalidemokraattisten puolueiden asemaa. Sosiaalidemokraattisten puolueiden ydinkannattajajoukon, teollisuustyöväestön, osuus ammatissa toimivasta väestöstä alkoi useimmissa Länsi-Euroopan maissa vähentyä joko 1970- tai 1980-luvulla, ja vastaavasti porvarillisten puolueiden ydinkannattajakuntaan kuuluvan keskiluokan osuus on kasvanut. Elinkeino- ja ammattirakenteen muutoksen seurauksena sosiaalidemokraattisten puolueiden aikaisemmin kiinteä yhteys ammattiyhdistysliikkeeseen on monissa maissa heikentynyt, kun ammattiliittojen jäsenistön puoluepoliittinen jakautuma on kirjavoitunut (Upchurch ym. 2009).

Samalla kun eurooppalaisia hyvinvointivaltioita toisen maailmansodan jälkeen rakennettiin, hyvinvointivaltion ideologinen pohja avartui. Eurooppalaiselle hyvinvointivaltiolle ominaiset käsitykset kansalaisten sosiaalisista oikeuksista saivat kannatusta yli puoluerajojen. Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokous hyväksyi vuonna 1966 kansalaisten taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia (TSS-oikeudet) koskevan perussopimuksen. Sopimus

korosti YK:n jäsenmaiden hallitusten velvollisuutta edistää omissa maissaan sukupuolten tasa-arvoa, kansalaisten mahdollisuuksia saada työnteostaan toimeentuloon riittävät ansiot, turvalliset työolot, oikeuden ammatilliseen järjestäytymiseen, oikeuden sosiaaliturvaan, oikeuden koulutukseen ja oikeuden terveydenhoitoon. Sen jälkeen TSS-oikeuksia koskevia periaatteita on kirjattu niin Euroopan Neuvoston, Euroopan unionin kuin monien maiden kansalliseen lainsäädäntöön. Suomi ratifioi YK:n yleiskokouksen hyväksymän TSS-oikeuksia koskevan perussopimuksen vuonna 1976 (SopS 6/1976), ja 1990-luvulla näiden sopimusten keskeiset periaatteet kirjattiin myös maamme hallitusmuotoon ja vähän myöhemmin vuoden 2000 perustuslakiin.

Nämä muutokset heikensivät vasemmistopuolueiden omintakeista identiteettiä taloudellisen ja sosiaalisen tasa-arvon toteuttamisessa, kun näitä asioita koskevat perusoikeudet saivat kannatusta niin vasemmistossa kuin oikeistossakin. Julkisen sektorin kasvaessa porvarilliset puolueet olivat kuitenkin vasemmistopuolueita valmiimpia arvioimaan suureksi kasvaneen julkisen sektorin ei-toivottuja kannustinvaikutuksia ja vaikutuksia taloudelliseen kasvuun. Poliittinen aloitteellisuus julkisen sektorin uudistamisessa siirtyi porvarillisille puolueille, kun vasemmistopuolueet joko vähätelivät julkisen sektorin ei-toivottuja vaikutuksia tai olivat niitä koskevissa kannanotoissaan sisäisesti jakautuneita (Prasad 2006). Se lisäsi porvarillisten puolueiden uskottavuutta yhteiskunnallisia uudistuksia tekevinä puolueina.

Hyvinvointivaltio on toisellakin tavalla heikentänyt poliittisen vasemmiston asemaa. Moderni hyvinvointivaltio tukee koulutuksen ja sosiaalisen taseuksen avulla yksilöllisen elämänhallinnan kehittymistä. Se edistää yksilökeskeistä elämäntapaa. Tältä pohjalta hyvinvointivaltio on itsessään heikentänyt kollektiivisia arvoja korostavan poliittisen vasemmiston kannatusta (Lindblom 2007).

Viime vuosikymmenien taloudellisen globalisaation hankalat, epävarmuutta lisäävät vaikutukset Länsi-Euroopan maissa ovat kohdistuneet voimakkaimmin vasemmistopuolueiden ydinkannattajakuntaan (Korpi 2003; Pontusson 1995). Se on lisännyt tyytymättömyyttä sosiaalidemokraattien perinteisessä kannattajakunnassa ja edistänyt näiden puolueiden kannattajien siirtymistä joko vasemmalle (vasemmistososialistit) tai oikealle (oikeistopopulistit).

Hyvinvointivaltiota koskevassa keskustelussa vasemmiston ja oikeiston paikat ovat muuttuneet. Vasemmiston ja oikeiston käsitteethän syntyivät Ranskan suuressa vallankumouksessa. Kansalliskokouksessa puhemiehestä katsoen vasemmalla istuivat yhteiskuntaan suurimpia muutoksia vaativat edustajat ja vastaavasti oikealla istuivat edustajat, jotka kannattivat olojen pysyttämistä ennallaan tai korkeintaan varovaisia muutoksia. Nykyisessä hyvinvointivaltiota koskevassa keskustelussa sosiaalidemokraattiset puolueet usein kannattavat olojen pysyttämistä entisellään tai korkeintaan pieniä muutoksia. Suuret porvarilliset puolueet taas ovat avanneet keskustelua eurooppalaisen hyvinvointivaltion perusrakenteiden uudelleen arvioimisesta. Vasemmiston ja oikeiston paikat ovat tavallaan kääntyneet päällelleen.

1980-luvulta tai viimeistään 1990-luvulta alkaen sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatus alkoi heikentyä useimmissa läntisen Euroopan maissa (taulukko 1). Itävallassa sosiaalidemokraattisen puolueen keskimääräinen kannatus oli vuosina 2000–2011 peräti 16 prosenttiyksikköä pienempi kuin 1970-luvulla. Saksassa vastaava kannatuksen lasku oli 12 prosenttiyksikköä, Ruotsissa kahdeksan ja puoli, Norjassa kahdeksan ja Alankomaissa vajaa kahdeksan prosenttiyksikköä. Vain Etelä-Euroopan maissa ja Irlannissa sosiaalidemokraattiset puolueet ovat kasvattaneet kannatustaan 1970-luvun tasoon verrattuna. Kreikassa, Espanjassa ja Portugalissa hyvinvointivaltion rakentaminen oli maiden diktatuuritaustan takia viivästynyt. Italiassa vanhan puoluejärjestelmän luhistuminen 1990-luvulla romahdutti kommunistisen puolueen ja nosti sosiaalidemokraattisen puolueen poliittisen vasemmiston vahvimmaksi puolueeksi. Maatalousvaltaisessa Irlannissa nopea teollistuminen käynnistyi vasta 1980-luvulla, mikä lisäsi työväenpuolueen potentiaalisen kannattajakunnan osuutta äänioikeutetuista.

Sosiaalidemokraattisten puolueiden kannatuksen asteittainen pieneneminen ei näytä hyödyttäneen perinteisiä keskusta-oikeistoon kuuluvia puolueita, vaikka yhteiskunnan ammatti- ja elinkeinorakenteen muutoksen olisi voinut olettaa suosivan niiden kasvua. Päinvastoin monissa Länsi-Euroopan maissa myös perinteisten keskusta-oikeistoon kuuluvien puolueiden kannatus alkoi heikentyä (taulukko 2). Belgiassa perinteisten oikeistopuolueiden keskimääräinen kannatus oli vuosina 2000–2011 yli 13 prosenttiyksikköä 1970-luvun tasoa alempana ja Saksassa 11 prosenttiyksikköä alempana.

Taulukko 1. Sosiaalidemokraattisten puolueiden^a kannatus^b Länsi-Euroopan maissa.

	1970–79	1980–89	1990–99	2000–11	Muutos
	A	B	C	D	D - A
Itävalta	49,8	45,4	37,3	33,7	-16,1
Saksa	44,2	39,4	36,9	31,9	-12,3
Ruotsi	43,7	44,5	39,9	35,2	-8,5
Norja	38,8	37,4	36,0	30,8	-8,0
Alankomaat	28,6	31,0	26,5	20,8	-7,8
Tanska	33,6	30,9	36,0	26,3	-7,3
Luxemburg	26,8	30,4	23,6	22,5	-4,3
Iso Britannia	39,1	29,2	38,8	35,0	-4,1
Sveitsi	24,0	20,6	20,9	20,5	-3,5
Suomi	24,5	25,4	24,4	21,7	-2,8
Belgia	26,6	28,0	23,2	24,0	-2,6
Irlanti	12,7	8,9	14,9	13,4	0,7
Ranska	21,7	35,2	20,6	24,4	2,7
Portugali	33,4	26,7	39,0	36,9	3,5
Espanja	29,9	43,9	38,2	37,4	7,5
Italia	13,8	16,4	20,0	28,5	14,7
Kreikka	19,5	43,4	42,3	41,6	22,1
Keskiarvo	30,0	31,6	30,5	28,5	-1,5

^a Sosiaalidemokraattisiksi puolueiksi on luokiteltu puolueet, jotka ovat Sosialistisen Internationaalin jäseniä.

^b Kannatusluvut kuvaavat sosiaalidemokraattisten puolueiden keskimääräistä kannatusta maan kansanedustuslaitoksen vaaleissa taulukon sarakkeilla ilmoitetuilla ajanjaksoilla.

Aineisto: Parties & Elections. The database about parliamentary elections and political parties in Europe, <http://www.parties-and-elections.eu>.

Taulukko 2. Perinteisten oikeistopuolueiden^a kannatus Länsi-Euroopan maissa.

	1970–79	1980–89	1990–99	2000–11	Muutos
	A	B	C	D	D - A
Belgia	33,7	20,0	23,1	20,0	-13,7
Saksa	46,8	45,9	40,1	35,8	-11,0
Itävalta	43,2	42,3	28,8	34,2	-9,0
Italia	38,6	33,6	23,8	30,2	-8,4
Norja	33,4	36,8	26,5	25,7	-7,7
Iso Britannia	41,0	42,4	36,3	33,4	-7,6
Kreikka	48,2	41,8	41,4	40,9	-7,3
Sveitsi	20,9	20,0	17,0	13,7	-7,2
Irlanti	32,8	33,9	26,2	28,6	-4,2
Ranska	41,5	41,0	34,7	38,9	-2,6
Tanska	10,5	19,5	13,3	8,7	-1,8
Alankomaat	23,8	32,5	20,3	24,2	0,4
Suomi	18,9	22,6	19,4	20,4	1,5
Luxemburg	31,1	33,3	30,8	37,1	6,0
Ruotsi	17,0	23,1	29,9	31,0	14,0
Portugal	25,7	34,2	46,3	43,7	18,0
Espanja	7,2	26,1	36,8	41,7	34,5
Keskiarvo	30,3	32,3	29,1	29,9	-0,4

^a Perinteisiksi oikeistopuolueiksi on luokiteltu puolueet, jotka ovat Euroopan kansanpuolueen (EPP) jäseniä tai ovat vuosikymmeniä olleet maansa suuria keskusta-oikeiston puolueita.

Aineisto: Parties & Elections. The database about parliamentary elections and political parties in Europe, <http://www.parties-and-elections.eu>.

Kun lasketaan yhteen sosiaalidemokraattisten puolueiden ja perinteisten oikeistopuolueiden yhteenlaskettu kannatuksen muutos, havaitsemme kuinka paljon Länsi-Euroopan maiden politiikan valtapuolueiden kannatus on taantunut kuluneen kolmen vuosikymmenen aikana (taulukko 3). Itävallassa näiden toisen maailmansodan jälkeisten valtapuolueiden yhteenlaskettu osuus kansanedustuslaitoksen vaaleissa annetuista äänistä on pienentynyt 25 prosenttiyksikköä, Saksassa 24 prosenttiyksikköä ja neljässä muussa Länsi-Euroopan maassa yli 10 prosenttiyksikköä. Selvimpää poikkeuksia tästä peruslinjasta ovat Espanja ja Portugali. Niihin moderni puoluejärjestelmä alkoi juurtua vasta 1970-luvun demokratisoitumisen tuloksena ja niissä valtavirran oikeistopuolue ja valtavirran vasemistolainen puolue ovat ajan mittaan vahvistaneet asemiaan maansa politiikassa. Myös Ruotsi näyttää poikkeavan Länsi-Euroopan maiden valtavirrasta. Maltillisen kokoomuspuolueen kannatuksen kasvu

1980-luvulta alkaen on jonkinlainen vastareaktio maassa poikkeuksellisen pitkään kestänyttä sosiaalidemokraattista hallintaa kohtaan.

Globalisaatiokehityksen aikana kansalaisten luottamus sekä demokraattisten maiden hallitsemislaitoksia että niiden poliittisia puolueita kohtaan on hiljalleen heikentynyt (Dalton 2004). Tämä 1970- tai 1980-luvulta alkanut kehitys näyttää olevan tyypillistä kaikissa kehittyneissä demokratioissa. On syntynyt jännitteinen asetelma. Elintason ja koulutustason nousu ovat parantaneet kansalaisten valmiuksia ottaa kantaa poliittisiin asioihin ja osallistua poliittiseen toimintaan. Samaan aikaan keskeisiä yhteiskunnallisia asioita koskeva päätöksenteko on talouden ja politiikan globalisoitumisen seurauksena siirtynyt entistä etäämmälle kansalaisyhteiskunnasta. Lähes kaikissa kehittyneissä demokratioissa äänestysaktiivisuus valtiollisissa vaaleissa on viime vuosikymmeninä laskenut ja poliittisten puolueiden jäsenmäärät ovat pienentyneet (Dalton & Wattenberg

Taulukko 3. Sosiaalidemokraattisten puolueiden ja perinteisten oikeistopuolueiden yhteen lasketun kannatuksen muutos^a.

	Sos.dem. puolueiden kannatuksen muutos	Konservatiivisten puolueiden kannatuksen muutos	Edellä mainitut kannatusmuutokset yhteensä
Itävalta	-16,1	-9	-25,1
Saksa	-12,3	-11	-23,3
Belgia	-2,6	-13,7	-16,3
Norja	-8	-7,7	-15,7
Iso Britannia	-4,1	-7,6	-11,7
Sveitsi	-3,5	-7,2	-10,7
Tanska	-7,3	-1,8	-9,1
Alankomaat	-7,8	0,4	-7,4
Irlanti	0,7	-4,2	-3,5
Suomi	-2,8	1,5	-1,3
Ranska	2,7	-2,6	0,1
Luxemburg	-4,3	6	1,7
Ruotsi	-8,5	14	5,5
Italia	14,7	-8,4	6,3
Kreikka	22,1	-7,3	14,8
Portugali	3,5	18	21,5
Espanja	7,5	34,5	42

^a Laskettu taulujen 1 ja 2 aineistosta.

2000; Evans 2004). Vastaavasti kiinnostus osallistua ja ottaa kantaa poliittisiin asioihin muilla tavoilla kuin äänestämällä ja puolueiden toimintaan osallistumalla on lisääntynyt (Li & Marsh 2008; Borg 2013).

Ranskalainen Pierre Rosanvallon katsoo, että olemme siirtyneet vastademokratian aikaan. Vuonna 2006 ilmestyneessä ja vuonna 2008 suomeksi ilmestyneessä *Vastademokratia*-nimisessä kirjassaan Rosanvallon (2008) kuvaa poliittisen osallistumisen laajoja kehityskaaria läntisissä demokratioissa. Hänen mukaansa demokratiassa on aina ollut jännite vaaleilla valitun edustuksellisen järjestelmän ja kansalaisten välittömien osallistumismahdollisuuksien välillä. Eurooppalaisen demokratian muotoutumisprosessissa 1800-luvulla liberaali edustuksellinen demokratia voitti selvästi sellaiset radikaalidemokratian vaihtoehdot, jotka olisivat antaneet kansalaisille laajat osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet myös vaalien välisinä aikoina esimerkiksi antamalla kansalle hyvät mahdollisuudet hylätä kansanäänestyksellä edustuslaitoksen hyväksymiä lakeja tai peruuttamalla edustajan vaaleissa saaman valtakirjan.

Rosanvallonin mukaan liberaaliin edustukselliseen demokratiaan perustuvat järjestelmät ovat viime aikoina kehittyneet tavalla, joka on korostanut edustuksellisen demokratian ja kansalaisten välittömien vaikutusmahdollisuuksien välistä jännitettä. Edustajien ja äänestäjien välinen suhde on heikentynyt, kun päätöksenteko on tullut aikaisempaa monimutkaisemmaksi ja edustamiseen liittyvät identiteetit aikaisempaa epäselvemmiksi. Se antaa kansalaisille kannustimia ottaa kantaa ja vaikuttaa asioihin myös vaalien välisinä aikoina.

Puoluekentän uusjako

Myös puoluejärjestelmät ovat muuttuneet. 1960-luvulla norjalainen politiikan tutkija Stein Rokkan oli julkaissut paljon keskustelua herättäneen kirjoituksensa, missä hän katsoi länsieurooppalaisen puoluejärjestelmän jähmettyneen ja heijastavan edelleen niitä poliittisen elämän jakolinjoja, jotka olivat keskeisiä nykyaikaisen edustuksellisen demokratian juurtuessa Eurooppaan 1900-luvun alussa (Lipset & Rokkan 1967). Näitä keskeisiä jakolinjoja olivat Rokkanin mukaan – maasta toiseen vaihdellen – 1. vauraiden kaupunkialueiden eliitin ja syrjäseutujen välinen vastakohtaisuus, 2. valtion ja kirkon välinen vastakohtaisuus, 3. pääomien omistajien ja työnte-

kijöiden välinen vastakohtaisuus ja 4. teollistuneiden kaupunkien ja maaseudun vastakohtaisuus.

Rokkanin kirjoitusta seuranneet vuosikymmenet ovat osoittaneet, että Länsi-Euroopan maiden puoluejärjestelmät eivät ole paikalleen jähmettyneitä. Kaksi uutta puoluesuuntausta, vihreät tai ekologiset puolueet ja populistiset puolueet, on vakiinnuttanut asemansa useimpien Länsi-Euroopan maiden puoluejärjestelmissä. Samalla puoluejärjestelmien fragmentaatio on jonkin verran lisääntynyt, kun sekä vasemmiston että oikeiston perinteiset suuret puolueet ovat menettäneet kannatustaan (Strøm 2000, 192–194).

Vihreät ja ekologiset puolueet

Ensin puoluekartalle alkoi nousta vihreitä ja ekologisia puolueita (Richardson & Rootes 1995). Niiden juuret ovat teollistuneiden demokratioiden ympäristöliikkeissä. Yhdysvalloissa ympäristön pilaantumisen ongelmiin alettiin kiinnittää huomiota jo 1960-luvulla, Euroopassa näkyvämmiin vasta 1970-luvulla. Tosin jo 1800-luvulla oli teollistamista vastustavia protestiliikkeitä, mutta ne olivat pikemminkin modernisaatiota vastustavia liikkeitä kuin ympäristöliikkeitä.

Ympäristöasioiden ohella ekologisten ja vihreiden puolueiden syntyä ja kannatuksen kasvua on selitetty elintason nousulla ja vaikutuksella ihmisten arvomaailmaan. Roland Inglehartin (1977) mukaan elintason noustessa ihmiset alkavat altaasti materialististen tarpeiden ohella korostaa erilaisten postmaterialististen arvojen merkitystä. Inglehartin teoria postmaterialististen arvojen merkityksen korostumisesta perustuu itse asiassa Abraham Maslow'n teoriaan tarpeiden hierarkiasta. Ihmisen perustavimpia tarpeita ovat fysiologiset, hengissä pysymiseen liittyvät tarpeet. Kun ne on tyydytetty, on edellytyksiä tyydyttää turvallisuuteen liittyviä tarpeita ja sen jälkeen yhteen kuuluvuuteen ja rakkauteen, arvonantoon ja itsensä toteuttamiseen liittyviä tarpeita.

Inglehartin mukaan vauriissa yhteiskunnissa etenee hiipivä arvokumous. Suuri osa korkean elintason yhteiskunnissa elävistä nuorista aikuisista omaksuu postmaterialistisia arvoja ja ikääntyessään he säilyttävät edelleen nuorina omaksumansa arvot. Kun vanhat, materialistisemmat sukupolvet kuolevat ja uudet sukupolvet omaksuvat postmaterialistisia arvoja, yhä suurempi osa aikuisväestöstä alkaa kannat-

taa postmaterialistisia arvoja. Inglehartin jatkoanalyysit (1990) ovat ainakin osittain vahvistaneet hänen teoriaansa arvojen hiljaisesta vallankumouksesta.

Toisen maailmansodan jälkeiset ympäristöliikkeet olivat aluksi pieniä ruohonjuuritason liikkeitä, jotka kiinnittivät huomionsa joihinkin paikallisiin ympäristöongelmiin. Nämä liikkeet omaksuivat uuden tyyppisiä poliittisen osallistumisen ja toiminnan tapoja. Ne järjestivät kampanjoita, joilla ongelmana pidetty asia nostettiin julkisuuteen ja viritettiin ongelmaa koskeva julkinen keskustelu. Näin kysymys saatiin politisoitua, minkä jälkeen poliitikkojen odotettiin ottavan kantaa esille nostettuihin ongelmiin. Vaaleihin ekologiset ryhmät tulivat ensin mukaan paikallisella tasolla, lähinnä suurten kaupunkien kunnallisvaaleissa. Ekologisten ryhmien tapa poliitoida asioita sopi luontevasti yhteen Inglehartin kuvaaman postmaterialistisen arvokumouksen kanssa.

Vaikka ekologinen liike on toiminut näkyvästi paikallisina kampanjoina, se on samalla korostanut

agendansa kansainvälisyyttä. Suuri osa ekologisista ongelmista on sellaisia, että niiden ratkaiseminen edellyttää kansainvälistä yhteistoimintaa. Niinpä jo ensimmäisissä europarlamenttivaaleissa vuonna 1979 ekologisilla tai vihreillä ryhmillä oli ehdokkaita neljässä EY-maassa, Belgiassa, Isossa Britanniassa, Ranskassa ja Saksassa (Rüdig 1985). Jo seuraavalla vuosikymmenellä useimpiin Länsi-Euroopan maihin oli perustettu vihreä tai ekologinen puolue, joka osallistui kotimaansa politiikkaan sekä paikallisella että valtakunnallisella tasolla. Taulukko 4 kuvaa vihreiden ja ekologisten puolueiden keskimääräistä kannatusta Länsi-Euroopan maiden kansanedustuslaitosten vaaleissa 1970-luvulta alkaen. Niiden kannatuskehitys on useimmissa taulukon kuvaamissa maissa ollut nousujohteista, ja Belgiassa, Irlannissa, Saksassa ja Suomessa vihreät ovat toimineet valtakunnallisella tasolla myös hallituspuolueena. Suomi oli ensimmäinen maa, missä vihreä puolue nousi hallituspuolueeksi (1995). Saksassa vihreät oli jo aikaisemmin toiminut hallituksessa osavaltiotasolla.

Taulukko 4. Vihreiden ja ekologisten puolueiden kannatus Länsi-Euroopan maissa.

	1970–79	1980–89	1990–99	2000–11	Muutos
	A	B	C	D	D - A
Luxemburg	–	7,1	10,0	11,7	11,7
Itävalta	–	3,4	6,1	10,3	10,3
Saksa	–	5,1	6,3	9,1	9,1
Sveitsi	0,4	3,4	5,4	8,5	8,1
Belgia	–	5,9	10,9	7,9	7,9
Suomi	–	2,7	6,9	7,9	7,9
Ruotsi	–	2,9	4,3	5,7	5,7
Alankomaat	–	4,1	5,4	5,4	5,4
Irlanti	–	1,0	2,1	3,4	3,4
Tanska	6,0	12,6	7,7	8,7	2,7
Italia	–	2,5	2,7	2,2	2,2
Kreikka	–	–	–	1,8	1,8
Ranska	2,1	0,9	7,2	3,9	1,8
Iso Britannia	0,1	0,3	0,4	0,8	0,7
Norja	–	0,4	0,2	0,2	0,2
Espanja	–	–	–	–	0,0
Portugali	–	–	–	–	0,0
Yhteensä		3,7	5,4	5,8	4,6

^a Vihreiksi tai ekoliksiksi puolueiksi on luokiteltu puolueet, jotka ovat Vihreän internationaalisen jäseniä.

Aineisto: Parties & Elections. The database about parliamentary elections and political parties in Europe, <http://www.parties-and-elections.eu>.

Vasemmistopuolueiden tavoin vihreät puolueet korostavat tasa-arvon merkitystä ja markkinoiden sääntelytarvetta². Niiden yksilökeskeinen arvomaailma poikkeaa kuitenkin selvästi vasemmistopuolueiden kollektiivisemmasta arvomaailmasta. Yksilökeskeisyyttä ja kansainvälisyyttä koskevan orientaationsa perusteella vihreät ovat tavallaan vallanneet puoluejärjestelmässä aikaisemmin liberaalisille puolueille kuuluneen paikan.

Populistiset puolueet

Aivan toisenlaista arvomaailmaa edustavat Länsi-Euroopan maihin viime vuosikymmeninä perustetut populistiset puolueet. Kahden viime vuosikymmenen aikana populistinen aatesuuntaus ja populistiset puolueet ovat lisänneet kannatustaan useimmissa Länsi-Euroopan maissa. Niihin on perustettu uusia, populistisin tunnuksin toimivia puolueita tai sitten jotkin liberaalin tai konservatiivisen aatetaustan omaavat puolueet ovat omaksuneet populistisen ohjelman ja toimintatavan. Samalla populismiin, populistisiin puolueisiin ja niiden kannattajiin kohdistuva tutkimus on ollut vilkasta (esim. Arter 2011; Barr 2009; Betz ym. 1998; Hakhverdian ym. 2007; Jansen 2011; Laclau 2005; Meny ym. 2002; Mudde 2007; Norris 2005; Panizza 2005; Taggart 2000; Wiberg 2011).

Aate- ja puoluetutkijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä siitä, minkälaisia puolueita voidaan nimittää populistisiksi. Populististen liikkeiden ja puolueiden toiminnassa on kuitenkin joitakin yhteisiä piirteitä. Paul Taggartin (2000) mukaan populistisilla puolueilla on kolme ohjelmallista kivijalkaa. Ensinnäkin ne sitoutuvat määrättyllä alueella asuvaan kansaan ja katsovat edustavansa tämän kansan aitoja mielipiteitä ja tuntemuksia. Tästä kumpuaa populistisille puolueille ominainen epäluuloisuus ja vihamielisyys kansainvälisyyttä kohtaan. Kansainvälistyminen uhkaa kansan arvokkaita perinteitä. Toiseksi niillä on idealisoitu, harmoninen ja positiivinen kuva menneisyydestä. Sen käänköpuolena on käsitys siitä, että yhteiskunta on viime aikoina kehittänyt huonompaan suuntaan. Kolmanneksi populistisilla puolueilla on dualistinen maailmankuva, jossa on jyrkkä jako hyviin ja pahoihin, meihin ja heihin. Tältä pohjalta nousee populististen puolueiden kritiikki hallitsemislaitoksia sekä yhteiskunnan poliittisia, taloudellisia ja hallinnollisia eliittejä kohtaan. Populististen

puolueiden suhtautuminen demokratiaan on ambivalentti. Yhtäältä ne yleensä kritikoivat voimakkaasti omien maidensa hallituslaitosten toimintaa ja puolueiden kannattajat kaipaavat vahvaa poliittista johtajuutta. Toisaalta ne korostavat sitä, että politiikan tulee perustua kansan tahtoon ja toteuttaa kansan aitoja tuntemuksia. Populistiset puolueet suhtautuvatkin yleensä myönteisesti kansanäänestysten aktiiviseen käyttöön poliittisessa päätöksenteossa.

Populistiset puolueet ovat kasvattaneet kannatustaan selvästi enemmän kuin vihreät ja ekologiset puolueet. Taulukko 5 kuvaa länsieurooppalaisten populististen puolueiden keskimääräistä kannatusta 1980-luvulla ja ajanjaksolla 2000–2011. Taulun oikeanpuoleisimmassa sarakkeessa on vielä kuvattu, kuinka suuri osuus maan parlamenttipaikoista populistisilla puolueilla oli vuoden 2012 lopussa. Kysymys siitä, mitä puolueita meidän tulisi pitää populistisina puolueina, ei ole itsestään selvä. Vertailevissa tutkimuksissa eri tukijoiden käyttämät luokitteletut poikkeavat jonkin verran toisistaan. Tässä artikkelissa tehty luokittelu perustuu yllä olevassa viitteessä mainittuun kirjallisuuteen sekä sähköisen Parties and Elections -tietokannan luokitteluihin.

Populististen puolueiden kannatus on viime vuosikymmeninä kasvanut useimmissa läntisen Euroopan maissa. Vain Espanjasta, Irlannista, Luxemburgista ja Portugalista puuttuu puolue, jota selvästi voisimme pitää populistisena puolueena. Sen sijaan Alankomaissa, Belgiassa, Itävallassa, Norjassa ja Sveitsissä populististen puolueiden osuus kansanedustuslaitoksen vaaleissa annetuista äänistä oli vuosina 2000–2011 yli kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin 1980-luvulla. Sveitsissä populistinen Kansanpuolue SVP on jo kaksissa viime parlamenttivaaleissa ollut kannatukseltaan maan suurin puolue. SVP omaksui 1990-luvulla ksenofobisen ja siirtolaisvastaisen ohjelman ja kaksinkertaisti kannatuksensa. Myös Itävallan Vapauspuolue FPÖ kaksinkertaisti kannatuksensa omaksuttuaan maahanmuutovastaisen ja EU-kriittisen ohjelman ja on nykyään maan kolmanneksi suurin puolue. Norjan Edistyspuolue FRP on kahdessa viime suurkäräjävaalissa (2005 ja 2009) ollut maan toiseksi suurin puolue. Itävallan lisäksi Alankomaissa, Italiassa, Suomessa ja Tanskassa populistiset puolueet olivat vuonna 2012 maansa kolmanneksi suurimpia puolueita.

Populististen puolueiden menestys saa kasvuvuomansa globalisaatiokehityksestä, sen taloudellisista, poliittisista ja kulttuurisista vaikutuksista. Populismi

Taulukko 5. Populististen puolueidena kannatus Länsi-Euroopan maissa.

Maa	Puolue	1980–89 A	2000–11 B	Muutos B - A	Osuus parlamentti- paikoista 2012
Sveitsi	SVP, APS/FPS, LdT ja MCG	12,4	28,2	15,8	28,5
Norja	FRP	7,1	19,9	12,8	24,3
Alankomaat	LN, LPF ja PVV	0,0	11,5	11,5	16,0
Belgia	FN ja VB	1,5	11,9	10,4	8,0
Itävalta	FPÖ ja BZÖ	7,4	17,8	10,4	30,1
Tanska	FRP ja DF	6,6	13,0	6,4	12,3
Italia	LN	0,0	5,6	5,6	9,5
Ruotsi	NyD ja SD	0,0	3,3	3,3	5,7
Iso Britannia	UKIP ja BNP	0,0	3,2	3,2	0,0
Kreikka	LAOS	0,0	2,9	2,9	5,0
Ranska	FN ja MPF	6,6	8,8	2,2	0,0
Suomi	SMP ja PS	6,6	7,8	1,2	19,5
Saksa	REP	0,0	0,5	0,5	0,0
Keskiarvo		3,7	10,3	6,6	12,2

^a Populistisiksi luokitellut puolueet:

Alankomaat: Leefbaar Nederland (LN), Lijst Pim Fortuyn (LPF) ja Partij voor de Vrijheid (PVV)

Belgia: Front National Belgique (FN) ja Vlaams Blok/Vlaams Belang (VB)

Iso Britannia: United Kingdom Independence Party (UKIP) ja British National Party (BNP)

Italia: Lega Nord (LN)

Itävalta: Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) ja Bündnis Zukunft Österreich

Kreikka: Laikós Orthódoxos Synagermós (LAOS)

Norja: Fremskrittspartiet (FRP)

Ranska: Front National (FN) ja Mouvement pour la France (MPF)

Ruotsi: Ny Demokrati (NyD) ja Sverigedemokraterna (SD)

Saksa: Republikaner (REP)

Suomi: Suomen Maaseudun Puolue (SMP) ja Perussuomalaiset (PS)

Sveitsi: Schweizerische Volkspartei (SVP), Autopartei der Schweiz/Freiheitspartei der Schweiz (APS/FPS), Lega Dei Ticinesi (LdT) ja Mouvement Citoyens Genevois (MCG)

Tanska: Fremskridtspartiet (FRP) ja Dansk folkeparti (DF)

Aineisto: Parties & Elections. The database about parliamentary elections and political parties in Europe, <http://www.parties-and-elections.eu>.

on vastareaktio globalisaation epämiellyttäviä vaikutuksia kohtaan. Pääomamarkkinoiden vapauttaminen on vaikuttanut niin yritysten kuin valtioiden hallitusten toimintaedellytyksiin. Taloudellisen liberalisoinnin seurauksena yrityksillä on edellisiä vuosikymmeniä paremmat edellytykset sijoittaa tuotantolaitoksensa maihin, joissa voittojen maksimoinnille on hyvät edellytykset. Sijoituspäätösten kriteereinä voivat tällöin olla mm. työvoimakustannusten ja verotuksen pienentäminen tai tuotantoon kohdistuvan, kustannuksia aiheuttavan sääntelyn välttäminen. Nämä muutokset ovat Länsi-Euroopan maissa olennaisesti muuttaneet valtasuhteita. Mark-

kinasektorilla pääomien omistajien valta on vahvistunut työntekijöiden valtaan verrattuna. Taloudellisten toimijoiden valta suhteessa poliittisiin toimijoihin on kasvanut, ja kansainvälisten toimijoiden valta on vahvistunut kansallisvaltioiden hallitusten valtaan verrattuna.

Liberalisointi on edistänyt taloudellista tehokkuutta, mutta ei ilman kustannuksia. Epävarmuus Länsi-Euroopan maiden työmarkkinoilla on lisääntynyt. Hallitusten edellytykset harjoittaa tuloja uudelleenjakavaa politiikkaa ovat heikentyneet, minkä seurauksena tuloerot ovat useimmissa Länsi-Euroopan maissa kasvaneeet 1980-luvulta alkaen ja suhteel-

linen köyhyys on lisääntynyt (OECD 2011). Populismi on reaktio näitä taloudellisen kehityksen epämieluisia vaikutuksia vastaan. Useimmissa Länsi-Euroopan maissa populististen puolueiden kannattajat ovat muiden puolueiden kannattajia tyytymättömämpiä oman maansa taloudelliseen tilaan.

Yhteiskunnan modernisaatiokehitys synnyttää uudistajien ja säilyttäjien välisiä vastakohtaisuuksia. Perinteisten yhteisöjen ja arvojen merkitys arkielämässä vähenee. Länsi-Euroopan suuret keskustaoikeistolaiset puolueet ovat toisen maailmansodan jälkeisenä aikana hylänneet suuren osan vanhoista, konservatiiviseen aatetraditioon kuuluvista periaatteistaan ja omaksuneet niiden tilalle liberalistiseen aatetraditioon kuuluvia, yksilökeskeisyyttä ja moniarvoisuutta korostavia oppeja. Se on jättänyt puoluekentällä tilaa niin vanhoille kuin uusillekin arvokonservatiivisille puolueille. Populistiset puolueet ovat täyttäneet puoluejärjestelmässä sen tilan, jonka kansainvälisyyteen ja moniarvoiseen yhteiskuntaan suuntautuneet suuret keskustaoikeiston puolueet ovat jättäneet vapaaksi.

Kansainvälistymiskehitys edistää monikulttuurisuutta. Liberaalin arvomaailman omaavat henkilöt katsovat monikulttuurisuuden ja moniarvoisuuden lisäävän yhteisöjen luovaa dynaamisuutta. Populistit kuitenkin kavahtavat tätä kehitystä. Tätä vastakkainasettelua voi luonnehtia Emile Durkheimin yli sata vuotta sitten muotoilemilla orgaanisen ja mekaanisen solidaarisuuden käsitteillä (Durkheim 1964). Kun yhteisön kiinteys perustuu sen jäsenten yhteisiin tapoihin ja traditioihin, yhteisön jäseniä yhdistää Durkheimin termin mekaaninen solidaarisuus. Orgaaninen solidaarisuus taas perustuu työnjakoon ja vastavuoroisuuden synnyttämiin sidoksiin, jossa erilaisuutta ei ainoastaan siedetä vaan se on peräti välttämätöntä hyvin toimivan työnjaon ja vastavuoroisuuden etujen toteutumiseksi.

Populistit eivät luota siihen, että monikulttuurisuus ja sille ominainen erilaisuuden arvostaminen ylläpitäisivät yhteiskunnan kiinteyttä durkheimilaisen orgaanisen solidaarisuuden teoreeman mukaisesti. Päinvastoin, he olettavat monikulttuurisuuden ja sen edellyttämän arvopluralismin pikemminkin synnyttävän yhteiskunnallisia ongelmia yhteistä arvoperustaa ja kulttuuritraditiota rapauttamalla.

Tältä pohjalta nousevaan vastareaktioon voi liittyä myös autoritaarisia piirteitä, kun moniarvoisuutta ja arvoliberalismia vastustavat kansalaiset vaativat yhteiskuntaan lisää kuria ja järjestystä. Monien po-

pulististen puolueiden sisällä onkin ryhmittymiä, joiden autoritaarisuutta ja yksiarvoisuutta korostavat periaatteet lähentelevät fasismia.

Ainakin 1980-luvulta alkaen monet politiikan tutkijat ovat raportoineet länsimaiden kansalaisten heikentyneestä luottamuksesta demokraattisen järjestelmän toimintaan. Luottamus sekä demokraattisten instituutioiden, vaalien, kansanedustuslaitosten ja hallitusten toimivuuteen että poliittisiin toimijoihin, puolueisiin ja poliitikkoihin näyttää heikentyneen (esim. Norris 1999; Putnam 2000). Nämä muutokset ovat tapahtuneet samaan aikaan, kun puolueiden väliset aatteelliset erot ovat pienentyneet. Paljon keskustelua herättäneessä artikkelissaan Richard Katz ja Peter Mair (1995) katsovat poliittisten puolueiden kehittyneissä demokratioissa muuttuneen kartellipuolueiksi. Heidän mukaansa jäsenistön merkitys puolueiden toiminnassa on vähentynyt. Puolueet ovat etääntyneet kansalaisyhteiskunnasta ja integroituneet valtiollisen päätöksenteon osaksi. Vahvan valtiollisen aseman saaneilla puolueilla on paljon yhteisiä intressejä ja ne käyttävät asemaansa hyväkseen vakiinnuttaakseen asemansa hallitsevina puolueina. Populismi saa käyntivoimaa asetelmasta, missä poliittiset eliitit näyttävät toimivan yhtenäisenä kartellina. Kansainvälistymiskehitys erilaisine huippukokouksineen korostaa entisestään asetelmaa, missä poliittiset eliitit näyttävät toimivan yhtenäisenä, kansasta erottuvana kartellina. Eliitin ja kansan välinen juopa korostuu entisestään, jos kansainvälisten kokousten antina kansalaisille jaetaan etupäässä karvasta kalkkia.

Poliittinen päätöksenteko on ajan mittaan muuttunut aikaisempaa monimutkaisemmaksi. Sen seurauksena kansalaisten kyky ymmärtää, mistä politiikassa kulloinkin oikein on kysymys, on muuttunut aikaisempaa vaikeammaksi. Tämäkin kehitys ruokii populistien kannatusta. Populismien kannatus on tällöin sekä politiikan vaikeaselkoisuudesta kumpuaavaa tyytymättömyyden ilmausta että halua muuttaa politiikkaa siihen suuntaan, että päätöksenteossa esillä olevat vaihtoehdot olisivat yksinkertaisia ja selkeitä.

Puoluejärjestelmän lohkeamat ja puolueiden tulevaisuus

Eurooppalaisen sosiaalidemokratian kulta-aikana suhtautuminen valtion rooliin taloudellisen toimin-

nan sääntelijänä oli politiikan keskeisin jakolinja. Oikeistopuolueet luottivat markkinoiden kykyyn saada aikaan hyviä tuloksia ilman erityisen suurta poliittisen sääntelyn tarvetta. Vasemmistopuolueet taas katsoivat sääntelemättömien markkinoiden synnyttävät paljon erilaisia ongelmia, minkä vuoksi markkinoita tuli aktiivisesti säännellä. Viime vuosikymmeninä toteutuneen talouden kansainvälistymiskehityksen olosuhteissa markkinoiden sääntelyä koskevat vasemmiston ja oikeiston vastakohtaisuudet ovat lieventyneet globalisaatiota edeltäviin vuosikymmeniin verrattuna. Vastaavasti suhtautuminen integraatioon ja monikulttuurisuuteen on viime vuosikymmeninä noussut aikaisempaa keskeisemmäksi politiikan jakolinjaksi. Kuviossa 1 esitetään, miten Länsi-Euroopan maiden erilaiset aatteelliset puolueyypit sijoittuvat oman aikamme politiikan kahdella keskeisellä jakolinjalla. Modernit keskusta-oikeistoon kuuluvat puolueet kannattavat markkinaorientoitunutta politiikkaa ja suhtautuvat myönteisesti taloudelliseen integraatioon ja monikulttuuriseen yhteiskuntaan. Luopumalla aikaisemmista kansallismielisistä ohjelmistaan modernit keskusta-oikeiston puolueet ovat samalla jättäneet lisää toimintatilaa sekä kansallista konservatismia edustaville puolueille että populistisille puolueille.

Vihreät ja ekologiset puolueet korostavat vasemmistopuolueiden tavoin tarvetta säännellä markkinoita, kuitenkin selvästi vasemmistopuolueita yksilökeskeisemmin periaattein. Ne kannattavat myös kansainvälistä integraatiota ja korostavat siinä mui-

ta puolueita enemmän kansainvälisen yhteistyön välttämättömyyttä erilaisten ekologisten ongelmien ratkaisemisessa. Euroopan unionia koskevista kannanotoistaan vihreät puolueet tosin ovat jakautuneita. Osa niistä näkee EU:n myönteisenä toimijana Euroopassa, osa taas suhtautuu EU:hun melko kriittisesti.

Sekä sosiaalidemokraattisten että vasemmistososialististen puolueiden suhtautuminen integraation ja monikulttuurisuuteen on epävarma. Sosiaalidemokraattisten puolueiden vanha aatetausta on korostanut näiden puolueiden kansainvälistä yhteistyötä, vaikka sosiaalidemokraattinen talous- ja hyvinvointivaltiopolitiikka onkin ollut kussakin maassa erikseen tehtävää politiikkaa. Globalisaation olosuhteissa sosiaalidemokraattiset puolueet ovat yhtäältä tavoitelleet markkinoiden poliittisen sääntelyn avartamista kansalliselta tasolta ylikansalliselle tasolle, mutta populististen puolueiden paineessa ovat usein omaksuneet linjauksia, joissa korostetaan oman maan hyvinvoinnin suojaamista kansainväliseltä kilpailulta ja yhteistyöltä.

Itä-Euroopan sosialististen järjestelmien luhistumisen jälkeen Länsi-Euroopan vasemmistososialistiset puolueet ajautuivat identiteettikriisiin. Monissa maissa vanhat kommunistiset puolueet lakkautettiin ja niiden tilalle perustettiin uusia vasemmistososialistisia puolueita. Niiden ohjelmallisena ytimenä on kriittinen suhtautuminen markkinaorientoituneeseen globalisaatiokehitykseen. Niillä ei kuitenkaan ole yhtenäistä agendaä siitä, minkälai-

Integraatio ja monikulttuurinen yhteiskunta	
Vihreät	Moderni keskusta-oikeisto
Sosiaalidemokraattiset Interventionistinen	Markkinaorientoitunut
politiikka puolueet	politiikka
Vasemmistososialistit	Kansallinen konservatismi 2000-luvun alun populismi
Kansallinen politiikka ja yhteisnäiskulttuuri	

Kuvio 1. Puoluejärjestelmän keskeiset jakolinjat Länsi-Euroopan maissa.

sella poliittisella linjalla globalisaation ongelmia tulisi ratkoa. Niiden peruslinjauksissa näyttää korostuvan kansallinen suojautuminen globalisaation haitallisia vaikutuksia vastaan. Niillä, sen paremmin kuin populistisilla puolueilla, ei myöskään ole vaikiintuneisiin perinteisiin puolueisiin perustuvaa kansainvälistä puolueyhteistyötä samaan tapaan kuin keskusta-oikeiston, sosiaalidemokraattien, liberaalien ja vihreiden puolueperheillä.

Viime vuosikymmeninä kansalaisten osallistuminen niin vaaleihin kuin puolueiden toimintaan on vähentynyt useimmissa kehittyneissä demokratioissa. Sen sijaan kansalaisten osallistuminen yhteiskunnalliseen elämään ja politiikkaan muilla tavoilla on hiljalleen lisääntynyt. Kansalaisyhteiskunnan ja hallituslaitosten välinen suhde on muuttumassa. Puolueiden ulkopuolella esiintyvien uusien osallistumismuotojen suosio lisääntyy ja niiden poliittinen painoarvo vahvistuu. Kansalaiset vaikuttavat poliittiseen toimintaan kansalaisjärjestöissä, internetissä tai muualla esitettävillä mielenilmauksilla, ottavat kantaa kuluttajina, boikotoivat ja ilmaisevat mieltä. Aikaisempaa useammin asioita politisoidaan ja nostetaan julkisen keskustelun areenalle pikemminkin uusien osallistumismuotojen kuin perinteisen puoluetoiminnan avulla.

Spekulatiivisimmat tulevaisuuden ennustajat ovat arvelleet puolueiden merkityksen poliittisessa elämässä hiipuvan kokonaan. Ei kuitenkaan ole merkkejä siitä, että puolueet olisivat menettämässä hallitsevan asemansa edustuslaitosten virallisessa päätöksenteossa. Ne asettavat edelleen ehdokkaat vaaleihin, ja kansalaiset äänestävät edelleen kansanedustuslaitoksiin puolueiden ehdolle asettamia henkilöitä. Edustuksellisen demokratian päätöksenteossa puolueiden tehtävänä on tarkastella, miten julkisessa keskustelussa politisoidut kysymykset ovat ratkaistavissa ja miten erilaiset tavoitteet ovat yhteen sovitettavissa. Tämän kaltaisessa päätöksentekoympäristössä puolueet ovat kotikentällään ja tekevät päätöksiä joko ideologisten periaatteidensa tai pragmaattisten lähtökohtiensa pohjalta. Uudet osallistumismuodot taas ovat parhaimmillaan asioiden politisoimisessa ja julkisen keskustelun virittämisessä.

Integraation ja kansallisen politiikan vastakkainasettelu sekä monikulttuurisuuden ja yhtenäiskulttuurin välinen vastakkainasettelu ovat synnyttäneet puoluekenttään lohkeaman, joka on nostanut populistiset puolueet vaikutusvaltaisiksi toimijoiksi monissa Länsi-Euroopan maissa. Ei ole näköpiirissä, että tämä vastakkainasettelu olisi nopeasti lievenemässä.

VIITTEET

- 1970-luvun käänteen vaikutuksista hallitusten talouspoliittisiin tyylihin ks. esim. Keman ym. 1987.
- Vihreiden puolueiden aatteellisia ja ohjelmallisia tavoitteita esitellään monipuolisesti näiden puolueiden kansainvälisen yhteistyöjärjestön Global Greensin nettisivuilla <http://www.globalgreens.org>.

LÄHTEET

- Acocella, Nicola. 2005. *Economic Policy in the Age of Globalisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arter, David. 2011. *Inside the Radical Right: The Development of Anti-Immigration Parties in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baker, Andrew, David Hudson & Richard Woodward. 2005 (toim.). *Governing Financial Globalization: International Political Economy and Multi-level Governance*. London: Routledge.
- Barr, Robert R. 2009. Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics. *Party Politics* 15:1, 29–48.
- Betz, Hans-Georg & Stefan Immerfall. 1998. *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. New York: St. Martin's.
- Beveridge, William. 1942. *Social Insurance and Allied Services. Report by Sir William Beveridge. Presented to Parliament by Command of His Majesty*. November 1942. HMSO, CMND 6404. <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1942beveridge.html>.
- Borg, Sami. 2013 (toim.). *Demokratiaindikaattorit 2013*. Oikeusministeriö. Selvityksiä ja ohjeita 52/2013.
- Castles Francis G. 1978. *The Social Democratic Image of Society: A Study of the Achievements and Origins of Scandinavian Social Democracy in Comparative Perspective*. London–Henley–Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Dalton, Russell J. & Martin P. Wattenberg. 2000. *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russell J. 2004. *Democratic Challenges: Democratic Choices The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Durkheim, Émil. 1964 (1893). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1985. *Politics against Markets: The Social Democratic Road to Power*. Princeton, NJ.: Princeton University Press.
- Evans, Joselyn A. J. 2004. *Voters and Voting*. London: Sage.

- Hakhverdian Armèn & Christe Koop. 2007. Consensus Democracy and Support for Populist Parties in Western Europe. *Acta Politica* 42, 401–420.
- Helenius, Ralf. 1970. *Demokraattisten kantaismien kuva: Demokraattisten sosialismin, liberalismien ja konservatismien luonteen sekä yhteisten ja erityisten uskomusten vertailu*. Helsinki: Kyröri.
- Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Jansen, Robert S. 2011. Populist Mobilization: A New Theoretical Approach to Populism. *Sociological Theory* 29:2, 75–96.
- Katz, Richard S. & Peter Mair. 1995. Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics* 1:1, 5–31.
- Keating Michael & David McCrone. 2011 (toim.). *The Crisis of Social Democracy in Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Keman, Hans, Heikki Paloheimo, & Paul F. Whiteley. 1987 (toim.). *Coping with the Economic Crisis: Alternative Responses to Economic Recession in Advanced Industrial Societies*. London: Sage.
- Keynes, John Maynard. 1936. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Korpi, Walter. 1983. *The Democratic Class Struggle*. Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Korpi, Walter. 2003. Welfare-State Regress in Western Europe. *Annual Review of Sociology* 29, 589–609.
- Laclau, Ernesto. 2005. *On Populist Reason*. London: Verso.
- Li, Yaoujun & David Marsh. 2008. New Forms of Political Participation: Searching for Expert Citizens and Everyday Makers. *British Journal of Political Science* 38, 247–272.
- Lindblom, Seppo. 2007. *Politiikka karkumatkalla*. Helsinki: Otava.
- Lipset, Seymour Martin & Stein Rokkan. 1967. *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press.
- Meny, Yves & Yves Surel. 2002 (toim.). *Democracies and the Populist Challenge*. New York: Palgrave
- Modelski, George. 1988. *Long Cycles in World Politics*. London: Macmillan.
- Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa. 1999 (toim.). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa. 2005. *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. New York: Cambridge University Press.
- OECD. 2011. *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*. Paris: OECD Publishing.
- Paloheimo, Heikki. 1981. *Politiikka, talous ja yhteiskunnan muutokset. Teorioita ja tutkielmia valtion ja taloudellisen yhteiskunnan välisistä determinaatiosuhteista kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C:32.
- Panizza, Francisco. 2005. *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso.
- Parties & Elections. The database about parliamentary elections and political parties in Europe, < <http://www.parties-and-elections.eu>>
- Pontusson, Jonas. 1995. Explaining the Decline of European Social Democracy: The Role of Structural Economic Change. *World Politics* 47, 495–533.
- Prasad, Monica. 2006. *The Politics of Free Markets: The Rise of Neoliberal Economic Policies in Britain, France, Germany and the United States*. Chicago: University of Chicago Press.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Richardson, Dick & Chris Rootes. 1995. *The Green Challenge: The Development of Green Parties in Europe*. London: Routledge.
- Rosanvallon, Pierre. 2008. *Vastademokratia. Politiikka epäluulon aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Rüdiger, Wolfgang. 1985. The Greens in Europe. *Parliamentary Affairs* 38, 56–72.
- Sejersted, Francis. 2011. *The Age of Social Democracy: Norway and Sweden in the Twentieth Century*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Social Insurance and Allied Services* (the Beveridge Report), Cmd 6404, HMSO, London, 1942.
- SopS 6/1976*. Asetus taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansattamisesta.
- Strøm, Kaare. 2000. Parties at the Core Government. Teoksessa Russell J. Dalton & Martin P. Wattenberg (toim.), *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Teivainen, Teivo. 2002. *Enter Economism, Exit Politics: Experts, Economic Policy and the Damage to Democracy*. London: Zed Books.
- Upchurch, Martin, Graham Taylor & Andrew Mathers. 2009 (toim.). *The Crisis of Social Democratic Trade Unionism in Western Europe: The Search for Alternatives*. Farnham: Ashgate.
- Wiberg, Matti. 2011 (toim.). *Populismi: kriittinen arvio*. Helsinki: Edita.